

ՏԵՈՒՐ ԿԱՏԱԿՆԵՐ

ԴԺԲԱԽՏՈՒԹՅՈՒՆ

Ամեն ինչի մեղավորը շոգն էր: Երեւանն այս ի՛նչ է դարձել, եղբա՛յր: Գարնանն այնպիսի անձրեւներ են թափվում, որ թվում է, թե որտեղ որ է՝ ասֆալտը ճեղքելով արմավենիներ դուրս կգան, իսկ մեկ տարի հետո բակերում սրտակեղեք ձայնով «հին շո՛ր, հին կոշի՛կ» երգողները ազնիվ քաղաքացիներին կգայթակղեն ոչ թե Աշտարակի «պոպոկով», այլ բանանով, մանգոյով, արմավ-կոկոսով: Իսկ ամռանը... Դե, ես ի՛նչ ասեմ, ինքներդ տեսնում եք, էլի՛ : Մարդ չի կարողանում գարեջրի մի կրպակից մյուսը հասնել: Այնպիսի շոգ է անում, որ ինչպես մեր ճաղատ գրողներից մեկն է ասում՝ ստեպ-ստեպ ոտքերիդ տակ ես նայում տեսնես՝ հո չե՛ս հավվել-պրծել: Ահավոր բան է, ինչպես պատկերավոր ասում է մեր ճաղատ գրողներից մյուսը:

Եվ ահա այս ահավոր շոգին, գեկուցումներ կազմակերպող մի հիմնարկ ինձ հանձնարարեց գեկուցում գրել նոր լույս տեսած մի գրքի մասին եւ, իհարկե, շոշափել նաեւ հեղինակի կենսագրության առավել նշանակալի կետերը: Հեղինակի կենսագրության մեջ, բարեբախտաբար, շոշափելու բան չկար: Դա մի կյանք էր՝ սերտորեն կապված ժողովների, վեհաժողովների, հանձնաժողովների եւ ժողովածուների հետ, թեթեւ ու դատարկ մի կյանք, որի առաջին ածականը երբեք չի կարելի օգտագործել նրա գրքի կողքին: Սոսկալի ծանր գիրք էր: Երկու կիլոգրամ: Ես վտիտ մարդ եմ եւ երբեք չէի համաձայնի գրախանութից տուն տանել այդ բեռը, եթե գեկուցումներ կազմակերպող հիմնարկի պետը՝ շատ չխնդրեր եւ ապա չգայթակղեր ինձ:

- Բարձր հոնորար եմ տալիս, - ասաց նա:
- Եւ վերամբարձ կռունկ, - հիշեցրի ես:
- Ինչո՞ւ, - զարմացավ նա:
- Գիրքը տուն տանելու համար, - ասացի ես:

Հիմնարկի պետը ծիծաղեց, ոտքերի ծայրին բարձրանալով թփթփացրեց ուսիս եւ վերամբարձ կռունկի փոխարեն ինձ հատկացրեց հիմնարկի «Վոլգա» ավտոմեքենան, չգիտես ինչու երկար ժամանակ հեռախոսով թույլտվություն խնդրելով իր կնոջից:

Ինձ ավտոմեքենայով չես հուզի իհարկե, բայց հոնորարի խնդիրը մի քիչ բարդ է: Բանն այն է, որ թեւեւ ես շատ եմ լսել եւ ինքս էլ հարբած ժամանակ երբեմն ասում եմ «փողը հող է», «փողը ձեռքի կեղտ է» եւ նման կարգի այլ թեւավոր խոսքեր ու իմաստուն ասացվածքներ, բայց այդ անտեր հողը չգիտես ինչու միշտ քիչ է լինում իմ գրպանում եւ կռիվները՝ մի կտոր հողի համար անպակաս մեր տնից: Այդ եւ սոցիալ-կենցաղային մի շարք այլ հանգամանքներից դրդված, ի վերջո տուն տարա հինգ ֆունտանոց գիրքը, դրեցի սեղանիս, մի բարձիկ էլ դրեցի աթոռին, որ նորմալ բարձրությունից կարողանամ նայել էջերին ու սկսեցի կարդալ:

Ինչ ուզում եք ասեք, սակայն մեզ մոտ դեռեւս լուծված չէ քրեական ծանր հանցանք գործող անձանց պատժաչափի խնդիրը: Ծայրահեղ դեպքում տասնհինգ տարի կամ

գնդակահարություն: Գնդակահարություն՝ թրքիսկ եւ վերջ: Հետո՞ : Դա եղավ պատի՞ժ: Իմ խորին համոզմամբ, այն դեպքում, երբ գնդակահարությունը եւս չի օգնում, հանցագործին կարելի է պարտադրել կարդալու մեր առնվազն մեկ կիլոգրամանոց վեպերից որեւէ մեկը: Պատկերացնո՞ւմ եք՝ ինչպիսի տպավորություն, հերթական երկարաբեղ հերթապահ միլիցիոները գոչում է. «Ուտքի, դատարանը գալիս է»: Հանդիսավոր քայլերով ներս են մտնում ժողովրդական դատավորն ու ժողովրդական ատենակալները, որոնք, հասկանալի է, մեզ մոտ միանգամայն անկախ են եւ ենթարկվում են միայն օրենքին: Դահլիճն արձանանում է եւ խորին լռության մեջ մետաղաձայն հնչում է դատավճիռը. «Հանուն Հայկական Սովետական Սոցիալիստական Հանրապետության... այսինչ-այսինչ հանցանքների համար քրեական օրենսգրքի այսինչ-այսինչ հոդվածներով դուք՝ հանցագործ, դատապարտվում եք պատժի առավելագույն չափի... (այստեղ մեղադրյալը թեթեւացած շունչ է քաշում, կարծելով, թե գնդակահարությամբ կպրծնի, բայց, դատավորը շարունակում է անայլայլ) դատապարտվում եք կարդալու մեր ժամանակակից մեծահամբավ, գրողներից մեկի նոր լույս տեսած երկու կիլոգրամանոց գիրքը»: Առանց վայրկյան իսկ ժամանակ կորցնելու՝ այդ վայրկյանին պետք է նայել մեղադրյալի դեմքին: Նա սաստիկ գունաթափվում է՝ նուրբ բրդյա գործվածքեղենի-մահուղի կոմբինատից երկու ամիս առաջ դուրս եկած մահուղի նման, երերում ու բռնում է սիրտը:

- Խնայեցե՛ք, կախե՛ք, - մրմնջում է նա ու զարհուրած տապալվում երկարաբեղ հերթապահ միլիցիոների ոտքերի տակ:

Այդ երեւակայական թշվառականի նման ես էլ այլեւս չէի ուզում ապրել: Ուզում էի մեռնել: Քսանչորսերորդ էջում արդեն խելագարվում էի՝ հեղինակը ասպարեզ էր հանել վաթսուներթ անուն-ազգանուն: Այդ անուն-ազգանունները, ավելորդ գլխացավանք չպատճառելու համար, խոսում էին նույն ոճով, նույն բառերով եւ վաթսուներթն էլ իրենց միտքը վերջացնում էին նույն լավատեսական տրամադրությամբ՝ «Ես լիահույս եմ»: Քսանհինգերորդ էջում վաթսուներթն էլ անհետանում էին եւ հրապարակ էին ելնում ութսուներթու նոր անուն-ազգանուններ: Չարմանալի շատ անուններ ունի մեր ազգը եւ հեղինակը ճարպկորեն օգտվել էր դրանից: Բայց ամենից շատ ինձ ապշեցրեց նրա ստեղծագործական մեթոդը: Նա հերոսներ չէր փնտրում, նրանք պարզապես հանդիպում էին: Իր ընտանիքի բոլոր տասներկու անդամների կենսագրությունը ներկայացնելուց հետո, հեղինակը հեռախոսով զանգ էր տալիս մի քանի հոգու եւ տեղն ու տեղը պատմում նաեւ նրանց կենսագրությունը: Դուրս գալով միջանցք եւ նկարագրելով նաեւ հարեւանների կենսագրությունները, իջնում էր սանդուղքով՝ հերթով նկարագրելով մուտքի հարեւանների եւ նրանց ազգական-բարեկամների կենսագրությունները: Հարյուր վաթսուներթերորդ էջում փողոց ելնելով, մինչեւ նրբանցքից դուրս գալը, պատմում էր բոլոր իրեն բարեւած մարդկանց կենսագրությունները եւ աշխատանքի էր գնում ոչ թե տաքսի ավտոմեքենայով (ստիպված կլինեք բավարարվել միայն վարորդի կենսագրությամբ), այլ վաթսունվեց տեղանոց լեփլեցուն ավտոբուսով: Երեք հարյուր քառասունիններորդ էջում...

Կնոջս օգնությամբ գիրքը տեղափոխեցի մահճակալիս վրա... Սողալով մտա գրքի տակ, ծնկներով պահեցի ու երբ վաթսունվեցերորդ ուղեւորը հեղինակին ասաց. «Գուցե մենք այլեւս չհանդիպենք, բայց ես լիահույս եմ», անգիտակցաբար քնեցի: Մղձավանջային քուն էր: Մեկ տեսնում էի, որ հեղինակը զազազած բռնել է օձիքս, թափահարում է ու գոռում. «Պատմիր կենսագրությունդ, արտասահմանում բարեկամներ ունե՞ս»: Մեկ էլ՝ իբր ավտոբուսի

վաթառնվեց միանման ուղեվորները՝ վարորդի կարգադրությամբ ինձ պատկեցրել էին գերեզմանի փոսի մեջ: Ես ճշում էի, աշխատում դուրս պրծնել նրանց ձեռքերից, երբ մեկ էլ հեղինակը մի մեծ գերեզմանաքար գրկած, բերեց-զցեց ինձ վրա: Գոռացի սարսափից ու վեր թռա... Գիրքը ընկած էր կրծքիս:

Ես խեղճ մարդ չեմ, ուրիշ ժամանակ գրողի ծոցը կուղարկեի գրողին էլ, նրա երկու կիլոգրամանոց թուղթն էլ, բայց հիմա չէի կարող: Ամառ էր, շոգ, մեր բոլոր հարեւանները ծովափ էին գնացել, իսկ ես հող, այսինքն՝ փող չունեի: Իսկ կինս ասում էր. «Բա՛ ուրիշնե՛րը...»: Երբ կինդ ասում է, «Բա ուրիշնե՛րը...», կամ պետք է կնոջդ սպանես, կամ քեզ, այլ ելք չկա:

Ատամներս կրճտացնելով, հիշելով Կամոյին ու Ջոյա Կոսմոդեմյանսկայային, կամքի ուժով ստիպված գրեցի գրախոսությունը եւ ջղայնությունից այնքան գովեցի գիրքը, որ ով լսեր՝ զգվեր:

Գրեցի ուղիղ յոթանասունհինգ էջ ու տարա վերոհիշյալ հիմնարկի պետին:

Հիմնարկի պետն ինձ տեսնելով այնպես զարմացավ, ինչպես հեքիաթներում թագավորներն են զարմանում, երբ չար պառավի խորհրդով անմահական ջրի ուղարկված փեսացուն մեկ էլ հանկարծ վերադառնում է շիշը թափահարելով:

- Բերեցի՞ ր, - մրմնջաց նա:

- Բերեցի, - ասացի ես:

- Հիմա ո՞ւմ տանք գրախոսելու, - հարցրեց նա:

- Ի՞նչը, - հարցրեցի ես:

- Գրախոսականը, - ասաց նա:

- Գրախոսականը՝ գրախոսե՞լու, - զարմացա ես:

Սա էլ նոր փորձանք: Ո՞ւմ կարելի է գտնել: Այդ որ դժբախտն է կարդալու գիրքը՝ գումարած իմ գրախոսությունը: Այդպիսի մարդուն կենդանի-կենդանի պետք է ապակե պահարանում դնես, քորոցով ամրացնես պատին: Եւ, այնուամենայնիվ, հայտնվեց: Ինքն ինչ երազ էր տեսել, չգիտեմ, գուցե նրա կինն էլ էր ասել. «Բա ուրիշները...», բայց եկավ: Իսկական գրականագետ:

- Հոգիս, - ասաց նրան հիմնարկի պետը, - պետք է փրկես, բարձր հոնորար կտամ:

- Գրախոսությունն ո՞վ է գրել, - գործնական հետաքրքրվեց գրականագետը:

- Տաճատը, - ասաց հիմնարկի պետը:

- Լա՛վ, - անմիջապես համաձայնեց նա, - կանենք:

«Կանենք»ը ոճ է: Շատ մարդիկ կան, որ իրենց մասին խոսելիս կամ գրելիս ասում են «մենք»: Դրա համար էլ բոլորովին չանհանգստանալով, իմ ծանոթ գրականագետի նկատմամբ կարեկցության ու չարախնդության խառը զգացումով փողոց դուրս եկա: Դե թող կարդա: Բայց հենց փողոցի անկյունում գրականագետը բռնեց ինձ:

- Տաճա՛տ, - հարցրեց նա, - գիրքը իսկապե՞ս կարդացել ես:

- Իհարկե, - ասացի ես:

- Տաճատ, - ասաց գրականագետը, - մենք հին ընկերներ ենք, դու այն մարդկանցից ես, որին ոչ մի վատություն չեմ արել: Ազնիվ խոսք, չես հավատա, բայց չեմ էլ բամբասել: Արի ինձ վատություն մի արա՛ դու կարդացել ես, հերիք է՝ ինքդ էլ քո գրախոսության մասին մի գրախոսություն գրի, բեր ես կատորագրեմ:

- Ինչպե՛ս կարելի է, - վրդովվեցի ես:

- Կարելի է, կարելի է, հանգստացրեց նա, - հիմա ամեն ինչ կարելի է: Հիմա գրողներից ոմանք իրենք են իրենց գրքերի մասին գրախոսություն գրում եւ ուրիշի անունով տանում խմբագրություններ, պահանջում, որ տպագրեն: Կարելի է: Իսկ քոնն իսկի գիրք էլ չի, ընդամենը գրախոսություն է:

- Չեմ կարող, - գրպանումս արհմիութենական անդամատոմսս շոշափելով ասացի ես, - դա անազնվություն է:

- Անազնվություն է, ազնիվ մարդ գտիր, - կտրեց նա:

Ազնիվ մարդու գտիր: Հեշտ է ասելը: Իսկ կինս ասում է. «Բա ուրիշները...»: Իսկ բոլոր հարեւաններս ծովափում են... Շան որդի, դրա համար էր ասում «կանենք»: Ոճ է, բա ի՞նչ է:

Տուն դարձա սաստիկ բարկացած՝ հանվեցի, մի կողմ դրեցի արհմիութենական գրքույկս ու գրեցի իմ գրախոսության գրախոսականը: Գրեցի հուզված, տենդագին եւ, ինչպես հարկն է, մի քանի դիտողություններ արեցի ինքս ինձ: Որ օրյեկտիվության հոտ փչի, չասեն թե լրիվ գովել է: Այդպես էլ բարկացած, գրախոսությանս գրախոսականը տարա հանձնեցի գրականագետին:

- Ստորագրիր ու տար հանձնիր, - նետեցի ես արհամարհանքով:

Այ քեզ լկտի մարդ.

- Իսկ որ դու հանձնես, ի՞նչ կլինի, - ասում է ստորագրելուց հետո, - դու գրել ես, դու էլ հանձնիր:

Մի կերպ համոզեցի, ամաչում եմ, բայց նույնիսկ աղերսեցի: Փափկեց, տարավ:

Իսկ մի քանի օր հետո ես գնացի: Հիմնարկի պետը «Ջերմուկ » էր խմում:

- Գիտես ինչ, - ասաց նա, - գազ չունի: Բայց ի՞նչ գլուխ ունի մեր գրականագետը: Ո՞նց է գրել: Չկարողացա խոսքիցս դուրս գալ, իսկապես շատ բարձր հոնորար տվեցի:

- Ուրեմն լա՛վ է, - շոյված ինքնասիրությամբ, բայց հոնորարի հիշատակությունից քիչ գունատված հարցրեցի ես:

- Հիանալի է: Վերցրու, ծանոթացիր:

Ինչ ասեմ: Իհարկե ցավալի է, բայց ոչինչ անել չենք կարող: Այնպիսի էական դիտողություններ է արել, որ նման վիճակում ձեր գրախոսականը ընդունել հնարավոր չէ:

Ես դեռ ժպտում էի, հետո միանգամից զգացի, որ կործանվում եմ:

- Ինչպես թե, իմ գրախոսության գրախոսականը ընդունել եք, իսկ իմ գրախոսությունը... գրախոսականի... գրախոսականը... ես օբյեկտիվության համար...

Ի՞նչ անեմ, ինչպե՞ս ասեմ, որ ես եմ գրել, որ ես եմ ինքս ինձ... Որտե՞ղ գտնեմ նրան... Հիմա ծովափում կլինի հեղինակի հետ, իսկ կինս ասում է՝ «Բա ուրիշնե՛րը...»:

Եւ ո՞վ է տուժում, հա-հա: Այդ գրքի միակ ընթերցողը: Միակ, դժբախտ ընթերցողը:

ԱՐՏ. ՔԱԼԱՆԹԱՆՅԱՆ